

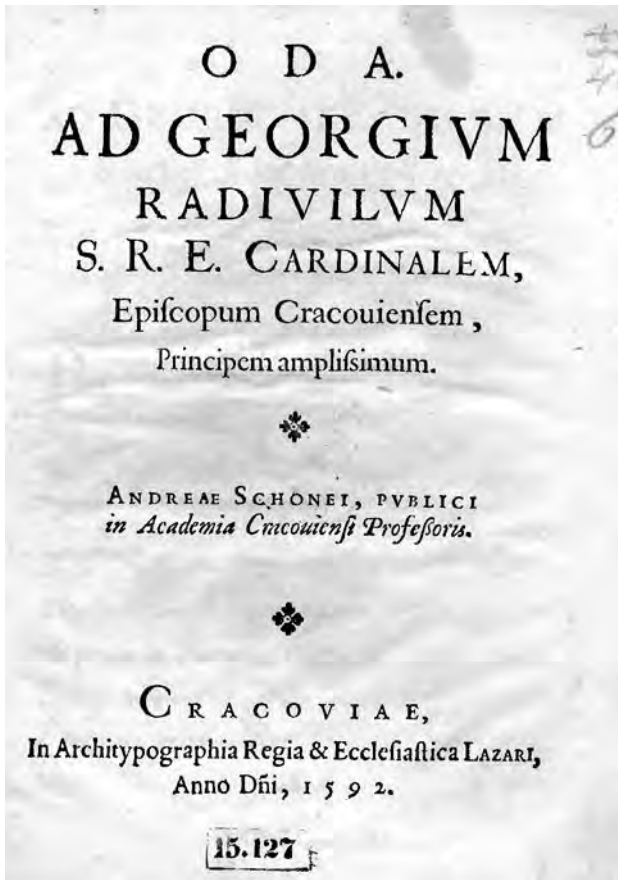
ANDREAE SCHONEI

ODA

[A 2]

Ad Georgium Radivilum,
Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem,
Episcopum Cracoviensem,
Principem amplissimum

tłum. i oprac. Wojciech Ryczek (UJ Kraków)

ANDREAE SCHONEI

ODA

[A 2]

Ad Georgium Radivilum,
 Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem,
 Episcopum Cracoviensem,
 Principem amplissimum

Strophe I

Per omnem aethera lucidum
 sole splendidus nil,
 emicat et superbas
 Arabum inter opes, velut ignis
 nocte fulgurans, potens

5

carum et omnibus aurum.
 At pios virum choros,
 si cupis, mi anime,
 sonare, nec potentius re-
 ge quicquam, nec altius
 sanctiusque toto in orbe,
 praesule cernes sacro.

10

[A 2 v.]

Deus hic enim homines
 inter, inclitisque par
 in hoc corpore putri, animis
 beatæ arcis, ima summaque regens.
 Superba colit hunc potentia

15

Antistrophe I

tyrannorum et ei ardua
 regna subiciit ultro,
 ipse quoque aether illi
 superumque domus sacra porta
 paret usque. Quo sine
 cuncta nox tegit atra,

20

ANDRZEJA SCHOENA

ODA

[A 2]

Do Jaśnie Oświeconego Księcia
Jerzego Radziwiłła,
kardynała Świętego Kościoła Rzymskiego,
biskupa krakowskiego

Strofa I

W całych niebiosach nie ma nic
jaśniejszego od promiennego słońca,
które świeci wśród okazałych
bogactw Arabów, migocząc niczym
gwiazda w nocy, zasobne 5
we wszelkie drogocenne złoto.

A jeśli pragniesz, mój duchu,
opiewać pobożne chóry
mężów, to w całym świecie 10 [A 2 v.]
nie znajdziesz nikogo potężniejszego
od króla ani nikogo bardziej szlachetnego
i dostojnego od świętego biskupa.

On jest bowiem jak bóg pomiędzy ludźmi,
równy, w tym marnym ciełe,
dostojnym duchom z niebiańskiego pałacu, 15
rządząc najwyższymi i najniższymi sprawami.
Czci go dumna władza

Antystrofa I

tyranów i dobrowolnie poddaje
mu wyniosłe królestwa.
Również same niebiosy 20
i święta brama domu niebian są
mu całkowicie posłuszne. Bez niego
czarna noc kryje wszystko,

fas nefasque fine discernit exiguo	25	[A 3]
procax malignitas. Sed exime clavo brevem lyram, Lechicum iubar canemus progeniemque auream Radivilidum, animis consiliique viribus opibus inclitisque Litavum et altissimis honoribus ab ipsa origine sua potentium.	30	
Epodos I		
Cacumina qui ad alta laudis solidae et mori neciae usque anhelitu acri properavit summumque carpsit sedulo ex virtutibus florem, optima ex bonis veluti apsis libans.	35	
O, ut rara es in inclita propagine, virtus! Bene nata nunc premunt culpa, inque origine sola proavisque laus omnis est. Genusque sic patrumque perit gloria.	40	[A 3 v.]
Dedit Radivilo generosa Virtus tyrium galerum,	45	
Strophe II		
supremum decus orbis et principum potioem egregiis coronis.	50	
Latioque et Iberia in omni Gallisque eum canit ac choris superum aequat.		

- a zuchwały grzech słabo
odróżnia granicę między 25 [A 3]
tym, co słuszne a tym, co niesłuszne. Lecz
zdejmij z kołka skromną lirę,
opiewajmy podporę Lechitów,
wspaniałego potomka rodu
Radziwiłłów, Litwinów potężnych 30
od samego swego początku
dzięki męstwu, roztropności,
znakomitym bogactwom
i najwyższym zaszczytom.
- Epoda I
On to z zapartym tchem podążał 35
na najwyższe szczyty prawdziwej
i nie znającej śmierci sławy i pilnie
zerwał najpiękniejszy kwiat cnót niczym
pszczola spijająca najlepsze [nektary] z dobrych.
O cnoto, jak rzadka jesteś w sławnym 40 [A 3 v.]
potomstwie! Dobrze urodzoną od razu
obciążają wady i tylko na początku
pradziadowie mają
wszelką sławę. Tak oto
marnieje ród i chwała ojców. 45
Szlachetna Cnota dała Radziwiłłowi
purpurowy kapelusz,
- Strofa II
największy zaszczyt świata,
potężniejszy od wspaniałych
koron książąt. 50
Ona rozślawiła go w całym
Lacjum, Iberii oraz Galii,
i zrównuje go z chórami niebian.

Haec episcopatum ei Cracii populi probantibus Diis ruina et incendio ultimo Haeresum domus nefandae, ante alios obtulit.	55	[A 4]
Fremit ideo et agi- tat ferum Haeresis caput novaque dira concilia init. Sed invertet haec bonus Deus et ir- rita omnia levi Africo dabit.	60	
Antistrophe II Satis iam ferit et premit innocentia corda Haeresis, en iacent tot misere resupina Deorum templa totque letifer Lutherus cum Ario, ni haud ferenda et impio occupant animo.	65	
Pudet referre vulnera ictusque acerbos sacri ordinis.	70	[A 4 v.]
Vos manu nefanda avitis demittis altaribus decora pia et ali- moniam. Domi impie trahitis ebrium calicibus sacris massicum Deique amiculis toros sonipedesque sternitis.	75	
	80	
Epodos II Habet Radivil ergo summum decus in feraci		

Ona ofiarowała mu przed innymi godność biskupa pośród dopuszczonego przez Boga nieszczęścia ludu Kraka i największej pożogi wywołanej przez niegodziwe siedlisko Herezji. Dlatego Herezja szemrze i podnosi okrutną głowę, a także zwołuje nowe i niebezpieczne posiedzenia. Lecz zniweczy to dobry Bóg i wszystkie te marności puści z płochym Afrykiem.	55	[A 4]
IIb		
Już wystarczająco Herezja dręczy i uciska niewinne serca – oto tyle wyniosłych świętyń Boga leży w nędzy i tyle śmiertelności Luter z Ariuszem zdobywają nieznośną przemocą i bezbożnym umysłem. Wstyd mówić o ranach zadawanych kapłanom bezlitosnymi uderzeniami. Wy bezbożną ręką z ołtarzy przodków strącacie święte ozdoby i pokarm duchowy. W domu bezbożnie popijacie świętymi kielichami massyckie wino, a szatami poświęconymi Bogu ścielicie łoża i siodłacie konie.	65	
	70	[A 4 v.]
	75	
	80	
IIc		
Ma więc Radziwiłł największy zaszczyt w żyznej		

Polonia, dari quod soboli ante regum solebat. Hic populi enim Lechici flos omnis, hic sceptrum et coronae regni, canit suave ubi Apollo cum sororibus Septentrioque omnis erudit, mollitque pectora, moresque feroces.	85	[B]
Quid concin[n]am potentium opum innumeram copiam? Bono est rege digna, unde benignitas fonte fluens peremni,	90	
Strophe III Deum templa, scholas domosque irrigabit egenas. Sidus ut illud Arcti Maciovius egerat olim. Quis senatum episcopus grandiorem habet? Hic sunt quos patrum virilia facta stemmataque, honoribus replent. Disertus potensque hic viget sonus, sive caesarum atque regum sint adeunda aurea eboreque nitida tecta, sive civium mala iubentium ardor animus- que sedandus. Hinc, ut e tripodibus Apollinis in arduis nego-	95	
	100	[B v.]
	105	
	110	
Antistrophe III tiis consilia aurea ac beata petuntur.		

Polsce, który wcześniej dawano zwykle potomkom królów. To bowiem wszelki kwiat ludu Lechitów, to berła i korony królestwa, gdzie przyjemnie śpiewa Apollo z siostrami, który uczy całą Północ, uspokaja serca	85	[B]
i dzikie obyczaje.	90	
Po cóż miałbym opiewać niezliczoną obfitość potężnych bogactw? Jest godna dobrego króla, dzięki niej łaskawość, wypływająca ze źródła jak rzeka,		
IIIa		
użyźni świątynie Boga oraz szkoły i ubogie domostwa, jak czynił niegdyś Maciejowski, owa gwiazda Północy. Któryż biskup zasiada w potężniejszym senacie? Są tu tacy,	95	
których okrywają zaszczytami mężne czyny i herby ojców. Panuje tu wymowny i potężny głos, gdy trzeba się udać pod	100	[B v.]
jaśniejące złotem i kością słoniową dachy cesarzy i królów lub uspokoić rozpalony umysł niewłaściwie decydujących obywateli. Tutaj szuka się	105	
jak u wyroczni Apollina	110	
IIIb		
złotych i pomyślnych rad w uciążliwych trudach.		

Roma, tuos patres ceu stupuit Cyneas et eos re- ges vocavit. Haud secus fas mihi, sine fructu speque gratiae utilis, Radivile, tuum in urbe hac senatum, episcoporum sacrum sessimonium dicere. His proinde reges iuraque legesque reg- naque gravia popu- losque tradere usque amant. Columina haec aenea domus Dei, hic frangitur procella tumida atroxque furor haeresum, velut	115 120 125	[B 2]
Epodos III mare acre scopulo a minante. Lyra, quae potens est sonare Tarnovium Crassiniosque Socoloviumque magna claraque nomina? O quantus es fortis senex Russieci, Debinique potens, gravisque Brudzini et tu illius incliti ducis nepos Zamoscides! Quid te, Tilici, Gal- cini et Povodovi canam? Sed occule raucam lyram, adest Doria cum cithara bonus Simonides poeta.	 130 135 140	[B 2 v.]

Podobnie Kineas zadziwił, Rzymie,
twoich ojców, których nazwał 115 [B 2]
królami. Nie inaczej wypada
mi nazwać, bez oczekiwania
na nagrodę, przywilej czy korzyści,
Radziwille, twój senat
w tym mieście, boskie 120
zgromadzenie świętych
biskupów. Im to królowie
przekazują z lubością
prawa i ustawy oraz
wielkie królestwa i ludy. 125
Są to spiżowe kolumny domu
Boga, o które rozbija się gwałtowna nawałnica
i straszne szaleństwo heretyków, tak jak

IIIc

wzburzone morze o sterczącą skałę.
Jaka lira zdolna jest 130 [B 2 v.]
opiewać Tarnowskiego, Krasińskich,
Sokołowskiego, wielkie i sławne nazwiska?
O jakże wielki jesteś, dzielny starcze, Rusiecki,
potężny Dębiński, dostojny Brudzyński,
i ty, kuzynie owego znakomitego 135
dowódcy Zamojskiego!
Po cóż mam cię opiewać, Tylicki,
Gałczyński i Powodowski?
Lecz schowaj ochrypłą lirę –
oto już jest znakomity poeta Simonides 140
ze swą dorycką lutnią.

tłum. i oprac. W. Ryczek

Nota edytorska

Podstawę niniejszej edycji stanowi pierwodruk poematu *Oda ad Georgium Radivilium, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem, Episcopum Cracoviensem, Principem amplissimum*. (Cracoviae, in architypographia regia et ecclesiastica Lazari, Anno Domini 1592), przechowywany w zbiorach Biblioteki Narodowej im. Ossolińskich, 4°, 12 k., sygn. 2470. Za podstawę transkrypcji przyjęto normę postulowaną przez *Słownik łacińsko-polski* pod red. M. Plezi (Warszawa 1959–1979), wprowadzając następujące zmiany: *charum* → *carum*, *inclytis* → *inclitis*, *consilique* → *consiliique*, *demitis* → *demittis*, *thoros* → *toros*, *abenea* → *aenea*, *cythara* → *cithara*. Zachowano oryginalny zapis pojawiających się w poemacie nazwisk. Zmodernizowano interpunkcję i ujednolicono graficę wyrazów pisanych wielką literą.

Objaśnienia

- [1] v. 4: *Arabum inter opes* – bogactwa Arabów (*gazae Arabum*) uchodziły za przysłowiowe już w czasach Horacego. Por. *Carm.* III. 24. 2: „thesauris Arabum et divitis Indiae” („skarby Arabii i bogactwa Indii”).
- [2] v. 24–25: *fas nefasque... exiguo* – por. Hor. *Carm.* I. 18. 10: „cum fas atque nefas exiguo fine libidinum | discernunt avidi” („gdy żądni zmysłowych rozkoszy słabo odróżniają granicę między tym, co słuszne a tym, co niesłuszne”).
- [3] v. 26–27: *sed exi|me clavo brevem lyram* – por. Pind. *Olimp.* 1. 17–18: ἄλλὰ Δωρίαν ἀπὸ φόρμιγγα πασσάλου | λάμβαν’ („lecz zdejmij z kołka dorycką formingę”, tłum. A. Szastyńska-Siemion), cyt. za: Pindar, *Wybór poezji*, oprac. A. Szastyńska-Siemion, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981 (BN II 199), s. 13.
- [4] v. 28: *Lechicum iubar* – Lechici (por. staroruskie słowo L’ach), nazwa używana dla określenia plemion zamieszkujących zachodnią Słowiańszczyznę. Znajdowały się wśród nich także plemiona polskie (m.in. Polanie, Wiślanie, Mazowszanie), których zjednoczenie dokonane w IX wieku przez pierwszych książąt z rodu Piastów zapoczątkowało państwo polskie.

- [5] v. 30: *Radivilidum* – Radziwiłłowie (lit. *Radvila*), najpotężniejszy z litewskich rodów magnackich, pieczętujący się herbem Trąby. Mimo że po raz pierwszy nazwa rodu pojawia się w dokumencie unii polsko-litewskiej, zawartej w Horodle w 1413 roku, to jego początki sięgają czasów Giedymina i wiążą się z działalnością pogańskiego kapłana Lizdejki, uchodzącego za protoplastę rodu Radziwiłłów. Twórcami jego potęgi byli dwaj bracia stryjeczni: Mikołaj Radziwiłł zwany Czarnym (1515–1565), założyciel linii na Ołyce i Nieświeżu, oraz Mikołaj Radziwiłł zwany Rudym (1512–1584), brat Barbary Radziwiłłówny, drugiej żony Zygmunta II Augusta, założyciel linii na Birzjach i Dubinkach, zwanej kalwińską. Od 1547 roku Radziwiłłowie posiadali tytuł książęcy nadany im przez cesarza Ferdynanda I Habsburga.
- [6] v. 32: *opibus inclitisque Litavum* – Radziwiłłowie byli właścicielami ogromnych majątków ziemskich na terenie niemal całego Wielkiego Księstwa Litewskiego. W skład ich posiadłości wchodziły m.in.: Birże, Kleck, Kiejdany, Nieśwież, Ołyka, a także Łukiszki pod Wilnem, gdzie 31 maja 1556 roku przyszedł na świat kardynał Jerzy Radziwiłł.
- [7] v. 51: *Latioque* – Lacjum (*Latium*), kraina w środkowo-zachodniej części Półwyspu Apenińskiego, uważana za kolebkę Imperium Rzymskiego (w jej granicach leżał otoczony siedmioma wzgórzami Rzym, którego przywódcy zdobyli z czasem przewagę w Związku Latyńskim), a następnie siedzibę papieży, gdy Rzym stał się stolicą Państwa Kościelnego (fundacja króla Franków Pepina III, zwanego Małym lub Krótkim, w 756 roku). Jerzy Radziwiłł wielokrotnie podróżował do Rzymu. Jego pierwszy wyjazd do Italii w 1575 roku związany był ze studiami teologicznymi na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim.
- [8] v. 52: *Iberia in omni* – Iberia, kraina historyczna znajdująca się na Półwyspie Iberyjskim (tereny dzisiejszej Hiszpanii i Portugalii). W II wieku p.n.e. ziemie te znalazły się pod panowaniem Rzymu. Utworzono z nich dwie prowincje zwane *Hispania citerior* (*Hispania Tarraconensis*) oraz *Hispania ulterior* (podzielona później na dwa regiony: *Hispania Baetica* i *Lusitania*). Na przełomie 1577 i 1578 roku Jerzy Radziwiłł odbył pielgrzymkę do sanktuarium św. Jakuba w Santiago de Compostela.
- [9] v. 53: *Gallisque* – Galia, kraina historyczna rozciągająca się między Pirenejami a Renem, obejmująca tereny dzisiejszej Francji, Belgii

- i północnych Włoch, podbita przez wojska Juliusza Cezara (stłumienie buntu Wercyngetoryksa). Początkowo cała prowincja dzieliła się na Galie Przedalpejską (*Galia Cisalpina*) i Galie Zaalpejską (*Galia Transalpina*), zaś po reformie administracji przeprowadzonej przez Oktawiana Augusta wyodrębniono następujące regiony: *Galia Narbonensis*, *Galia Aquitania*, *Galia Lugdunensis*, *Galia Belgica*. Młody Jerzy Radziwiłł udał się w 1573 roku jako dworzanin w towarzystwie swego brata, Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła zwanego „Sierotką”, do Paryża w uroczystym poselstwie do księcia Henryka Walezego, wybranego 11 maja tegoż roku na króla Polski i wielkiego księcia Litwy.
- [10] v. 55: *Cracii populi* – Krak (*Cracus* lub *Gracchus*), legendarny książę Polski i założyciel Krakowa, który miał być także ojcem księżniczki Wandy (por. J. Kochanowski, *El.* I. 15. 1: „bellatrix Vanda”). Najdokładniejszą relację o życiu i działalności Kraka jako władcy i twórcy polskiej państwowości przekazuje Wincenty Kadłubek, który wywodzi imię księcia od nazwiska Tyberiusza Gracchusa. Kronikarz przypisuje również księciu oraz jego synom pokonanie potwora (określanego jako *holophagus*, a więc „całozerca”, smok), który domagał się co tydzień od mieszkańców grodu nad Wisłą ofiar z bydła (w przeciwnym razie porwał ludzi).
- [11] v. 58: *haeresum domus nefandae* – wśród poglądów uznanych w XVI wieku za heretyckie, tj. niezgodne z obowiązującą doktryną Kościoła katolickiego, znalazła się nauka Jana Kalwina (1509–1564), wyłożona w *Institutio religionis christianae* (Bazylea 1536). Francuski reformator religijny głosił m.in. powrót do lektury i samodzielnego studiowania znaczeń Biblii (zwłaszcza Ewangelii), ograniczenie sakramentów do chrztu i Eucharystii (odrzućenie transsubstancjacji na rzecz przekonania o symbolicznej obecności Chrystusa w chlebie i winie), zakaz umieszczania w świątyniach obrazów i rzeźb, zakwestionowanie sukcesji apostoelskiej, wprowadzenie powszechnego kapłaństwa wierznych, przyjęcie zasady ciągłego formowania się doktryny chrześcijańskiej (*Ecclesia reformata, semper reformanda*) i nauki o predestynacji. Wzmianki poety o szalejącej herezji i potrzebie jej zwalczania nabierają szczególnego znaczenia w kontekście biografii nowego biskupa krakowskiego, który do 1574 roku związany był z kalwinizmem.
- [12] v. 64: *levi Africo dabit* – Afryk (*Africus*), bóstwo wyobrażające wiatr południowo-zachodni, przynoszący masy gorącego i wilgotnego powietrza znad pustynnych obszarów północnej Afryki.

- [13] v. 70: *Lutherus* – Marcin Luter (1483–1546), augustianin z Wittenbergi. Jego wystąpienie 31 października 1517 roku, spowodowane sprzeciwem wobec pobierania opłaty za udzielanie odpustów i licznych nadużyć kurii rzymskiej, stało się początkiem reformacji religijnej, która objęła swym zasięgiem niemal całą Europę. Luter głosił konieczność gruntownego przeobrażenia życia religijnego. Jego odnowę miał przynieść powrót do samodzielnej lektury Biblii (którą reformator przełożył na język niemiecki), zaufanie Bogu i bezwzględne posłuszeństwo Jego woli.
- [14] v. 70: *cum Ario* – Ariusz (256–336), teolog pochodzący z Aleksandrii. Utrzymywał, że Jezus Chrystus został stworzony przez Boga Ojca i dlatego był mu całkowicie posłuszny. Zakwestionowanie boskiej natury Chrystusa spowodowało ogłoszenie dogmatu o Trójcy Świętej (*homoousia* – wszystkie osoby Trójcy są współistotne) i uznanie poglądów Ariusza za hereetyckie na I soborze w Nicei (325). Arianizm cieszył się dużym zainteresowaniem pierwszych chrześcijan nawet po jego potępieniu. Wiele koncepcji Ariusza zostało przejętych przez Fausta Socyna i arian (antytrynitarzy) w XVI wieku.
- [15] v. 79–80: *ebrium... massicum* – wino massyckie, pochodziło ono z winnic rozciągających się na stokach góry Massicus (obecnie Monte Massico), położonej na granicy Lacjum i Kampanii. Bardzo częsty motyw poezji biesiadnej Horacego – por. *Carm.* I. 1. 17: „*veteris pocula Massici*” („puchary starego wina massyckiego”), *Carm.* II. 7. 21: „*oblivoso levia Massico*” („wino massyckie sprowadzające zapomnienie”), *Carm.* III. 21. 5–6: „*quocumque lectum nomine Massicum | servas*” („pod jakąkolwiek nazwą przechowujesz massyckie wino”).
- [16] v. 85: *hic populi enim Lechici* – por. przyp. 4.
- [17] v. 87: *ubi Apollo* – Apollo (Ἀπόλλων), syn Zeusa i tytanidy Leto (łac. *Latona*), brat Artemidy. Boskie bliźnięta miały przyjść na świat na wyspie Delos. Apollina uważano w starożytnej Grecji i Rzymie za bóstwo światła (*Phoebus* – ‘Jaśniejący’), wróżb, życia i śmierci. Upatrywano w nim również opiekuna sztuki i twórczości poetyckiej (stąd przedstawia się go zazwyczaj w sztuce z łukiem lub lirą).
- [18] v. 87: *Apollo cum sororibus* – siostrami Apollina nazywano Muzy, dziewięć córek Zeusa i Mnemosyne, bogini pamięci (Kalliope, Klio, Erato, Euterpe, Melpomene, Polihymnia, Talia, Terpsychora, Urania). Każdej Muzie przypisywano opiekę nad określoną gałęzią sztuki i nauki, a ich identyfikacji miały służyć posiadane przez nie

rekwizyty, np. Kalliope – poezja epicka, retoryka i filozofia – tabliczka i rylec. Muzy przebywały najczęściej na stokach Helikonu lub Parnasu w Beocji, a opiekę nad nimi sprawował Apollo (Ἀπόλλων Μουσηγέτης, ‘Apollo wiodący Muzy’).

- [19] v. 91–92: *quid concin[n]am... copiam?* – eufonia uzyskana dzięki nagromadzeniu spółgłosek nosowych „m” i „n”: „quid concin[n]am potentium | opum innumeram copiam?”.
- [20] v. 98: *Maciovius egerat olim* – Samuel Maciejowski (ok. 1499–1550), biskup chełmski w latach 1539–1541, płocki w latach 1541–1546 (por. K. Janicjusz, *El. I. 35–74* z tomu *Tristia* z 1542 roku), krakowski w latach 1546–1550. Pomimo objęcia biskupstwa krakowskiego nie zrezygnował z urzędu kanclerza wielkiego koronnego, co przyczyniło się do ostrej krytyki ze strony szlachty upominającej się o poszanowanie zasady *incompatibilitas*. Jako urzędnik państwowy stawiał pierwsze kroki w kancelarii królewskiej Zygmunta I Starego. Dzięki wsparciu biskupa Piotra Tomickiego studiował w Padwie i Bolonii (ze studiów wyniósł doskonałą znajomość łaciny i greki). W 1539 roku Maciejowski otrzymał stanowisko podkanclerzego koronnego. W 1547 roku ukończył budowę letniej rezydencji biskupiej w podkrakowskim Prądniku (dziś dzielnica Prądnik Biały). Renesansowa willa stała się przystanią, do której często przybywali poeci i pisarze (m.in. J. Kochanowski, Sz. Szymonowic), a Łukasz Górnicki uczynił z niej miejsce akcji *Dworzanina polskiego* (Kraków 1566). Maciejowski przebudował także kaplicę pod wezwaniem św. Tomasza i Matki Bożej Śnieżnej na Wawelu, która stała się mauzoleum rodziny Maciejowskich (oprócz Samuela spoczął w niej także po śmierci jego bratanek, Bernard Maciejowski, biskup krakowski w latach 1600–1605).
- [21] v. 110–111: *ut e tripodibus | Apollinis* – najsłynniejsza wyrocznia starożytniej Grecji znajdowała się w Delfach, które były jednocześnie ważnym ośrodkiem kultu Apollina. W centralnym miejscu świątyni zasiadała na trójnogu kapłanka Apollina (Pytia), która w otoczeniu gęstego dymu kadzideł o silnym zapachu wypowiadała słowa przepowiedni (czasami w formie heksametru daktylicznego). Profetyczny tekst był następnie opracowywany poetycko przez kapłanów (np. dzięki wprowadzeniu metrum, by mógł być lepiej zapamiętany) i objaśniany.
- [22] v. 114: *tuos patres* – ojcowie w znaczeniu: senatorowie. W okresie republiki rzymskiej urząd senatora był zarezerwowany głównie dla

przedstawicielei patrycjuszy (nazwa tej warstwy społecznej pochodzi od słowa *pater*, a więc ojciec), wywodzących się ze starych i możnych rodów arystokratycznych (*gentes*). Por. Cic. *De repub.* II. 12: „Rex patres eos [scil. senatores] voluit nominari, patriciosque eorum liberos” („Król chciał, by nazywano senatorów ojcami, a ich potomków patrycjuszami”).

- [23] v. 115: *stupuit Cyneas* – Kineas (*Cyneas*) z Tesalii, wybitny mówca i filozof, uczeń Demostenesa, minister na dworze króla Epiru Pyrrusa (Πυρρός). Władca pewnego razu stwierdził, że Kineas podbił swoją wymową więcej miast niż on swoją armią. Działalność Kineasa jako mówcy i królewskiego posła szczegółowo opisuje Plutarch w *Żywocie Pyrrusa*. Pisarz z Cheronei wspomina także o wydarzeniu, do którego bezpośrednią aluzję czyni Schoen. Dyplomata po powrocie z Rzymu miał oznajmić władcy Epiru, że senat wydał mu się zgromadzeniem królów, zaś lud rzymski hydrą lernejską. Pliniusz Starszy wspomina (*Hist. nat.* VII. 24. 88.) o znakomitej pamięci Kineasa, który wysłany do Rzymu, potrafił po upływie jednego dnia pobytu w mieście nazwać po imieniu wszystkich senatorów i ekwitów („Cineas Pyrrhi regis legatus senatui et equestri ordini Romae postero die, quam advenerat”). Por. S.H. Lubomirski, *Rozmowy Artaksesa i Ewandra*: „Pyrrhus, król Epirotów, na wojnę Cyneasza Tessala, ucznia Demostenesowego, z sobą umyślnie zaciągnął, którego do miast w legacji wyprawował, aby jego mową zmiękczone, łatwiej mu się poddawały – tak dalece, że często sam Pyrrhus zwykł był przyznawać, że więcej krajów pod władzą swoją mową Cyneasza niż własnym orężem pozyskał”, cyt. za: idem, *Wybór pism*, oprac. R. Pollak, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004 (BN I 145), s. 229.
- [24] v. 131: *Tarnovium* – Jan Tarnowski (1550–1605), biskup poznański w latach 1598–1600, wrocławski w latach 1600–1603, a następnie arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski (1603–1605). Zanim został prymasem, pełnił ważne funkcje na dworze Stefana I Batorego i Zygmunta III Wazy, od 1581 roku był referendarzem wielkim koronnym. W 1591 roku otrzymał nominację na urząd podkanclerzego koronnego.
- [25] v. 131: *Crassiniosque* – Franciszek Krasieński h. Ślepowron (1525–1577), siostrzeniec Mikołaja Dzierzgowskiego, sekretarz Zygmunta II Augusta, wykonawca testamentu króla, podkanclerzy koronny od 1569 roku, biskup krakowski w latach 1572–1577. Studiował w Wit-

tenberdze pod kierunkiem Filipa Melanchtona. W czasie kierowania diecezją krakowską propagował tolerancję religijną względem innowierców. Aktywnie wspierał prace nad redakcją tekstu konfederacji warszawskiej, którą podpisał jako jedyny z całego polskiego episkopatu, co stało się przyczyną sporu z kapitułą krakowską. Stanisław Krasieński (zm. 1598), archidiacon krakowski. Wraz z dwoma innymi kanonikami krakowskimi, Marcinem Izdbieńskim (por. przyp. 27) i Krzysztofem Drozdowskim, Krasieński wszedł w skład komisji, która miała przeprowadzić reformę Akademii Krakowskiej. Schoen zadeedykował archidiakonowi sielankę (dialog dwóch pasterzy o imionach Melibeus i Corydon) *Palaemon, seu promnicum Crasinianum in tumulto bellico conservatum* (Kraków 1589).

- [26] v. 132: *Socoloviumque magna claraque nomina* – Stanisław Sokołowski (1537–1593), długoletni wykładowca retoryki w Akademii Krakowskiej, nauczyciel Sz. Szymonowica i A. Schoena, teolog królewski i kaznodzieja nadworny Stefana I Batorego, uważany za jednego z czołowych polemistów religijnych drugiej połowy XVI wieku. Pozostawił wiele dzieł pisanych po łacinie w stylu, który stanowi mistrzowskie naśladowanie retorycznej prozy Cyserona. Do najważniejszych dzieł krakowskiego teologa należy zaliczyć: traktaty homiletyczno-egzegetyczne: *Iustus Ioseph, sive in Iesu Christi Domini nostri mortem et passionem [...] meditationes* z 1586 roku (przeł. przez J. Bogusławskiego, *Sprawiedliwy Józef albo o męce i śmierci Pana naszego Jezusa Krystusa rozmyślenia* z 1596 roku), *Nuntius salutis, sive de Incarnatione* z 1588 (przeł. przez J. Januszowskiego, *Posel wielki o Wcieleniu Syna Bożego* z 1590 roku) oraz *In Evangelia Matthaei, Marci et Lucae notae* (1598); pisma teologiczno-polemiczne: *Conciones duae, altera de vestitu haereticorum et fructu haereseon, altera de causis supremi excidii Hierosolymitani* (Lwów 1578), *Censura Orientalis Ecclesiae de praecipuis nostri saeculi haereticorum dogmatibus* z 1582 roku, *De verae et falsae Ecclesiae discrimine* (1582), *Conciones quattuor [...] praesenti huic nostro saeculo imprimis accomodatae* (Kolonia 1583), *Quaestor, sive de parsimonia atque frugalitate* z 1589 roku (w tym samym roku przeł. przez J. Januszowskiego, *Szafarz albo o pohamowaniu utrat niepotrzebnych dialog*) oraz podręcznik wymowy kościelnej, zatytułowany *Partitiones ecclesiasticae* (*Podziały wymowy kościelnej*, Kraków 1589), w którym podstawowe reguły homiletyki doby potrydenckiej zostały wyłożone przez autora w trakcie dyskusji ze swoim uczniem,

- Andrzejem Schoenem. Por. W. Ryczek, *Rhetorica christiana. Teoria wymowy kościelnej Stanisława Sokołowskiego*, Kraków 2011.
- [27] v. 133: *fortis senex Russieci* – Marcin Rusiecki h. Poraj, z Izdebną (stąd Izdbieński) (1520–1594), synowiec biskupa poznańskiego Benedykta Izdbieńskiego (1488–1553), kanonik poznański, gnieźnieński i krakowski. Po śmierci biskupa krakowskiego Filipa Padniewskiego (1572) zarządzał diecezją *sede vacante*. Bartłomiej Paprocki przytacza w traktacie *Herby rycerstwa polskiego* (Kraków 1584, s. 355) następującą opowieść związaną z Rusieckim: „Temu, gdy posłał król biskupstwo poznańskie, a chciał od niego, aby dał dziesięć tysięcy, nie chciał biskupstwa przyjąć, powiedając, iż się tego kupować nie godzi, ale jeśli mię Król, Pan mój, baczy godnym tego urzędu, niechaj mi da tak, jako się to dać godzi, tedy przyjmę”.
- [28] v. 134: *Debinique potens* – Erazm Dębiński (lub Dembiński, zm. 1603), syn kanclerza wielkiego koronnego Walentego Dembińskiego, pobierał nauki na Uniwersytecie w Lipsku, sekretarz królewski, dziekan kolegiaty św. Michała na Wawelu. W 1569 roku posłował z polecenia Zygmunta II Augusta do Szwecji.
- [29] v. 134: *gravisque Brudzini* – Wojciech Brudzyński h. Prawdzic (zm. 1594), syn Wojciecha, dworzanina Aleksandra I Jagiellończyka i Zygmunta I Starego, w młodości przebywał na dworze cesarza Karola V i Ferdynanda I Habsburga. Później został sekretarzem królewskim. Zajmowane godności kościelne zawdzięczał biskupowi Filipowi Padniewskiemu. Był kustoszem krakowskim (od 1567 roku), kanonikiem gnieźnieńskim i sandomierskim.
- [30] v. 136: *nepos Zamoscides* – Jerzy Zamojski (zm. 1621), od 1589 roku archidiakon lubelski, kanonik krakowski, sekretarz królewski w kancelarii Zygmunta III Wazy, biskup chełmiński w latach 1601–1621. W 1605 roku objął opiekę nad niepełnoletnim synem hetmana Jana Zamojskiego, Tomaszem.
- [31] v. 137: *quid te, Tilici* – Piotr Tylicki (1543–1616), sekretarz w kancelarii królewskiej Stefana Batorego, od 1591 roku pełnił z polecenia Zygmunta III Wazy obowiązki referendarza wielkiego koronnego, podkanclerz koronny w latach 1598–1604. Studiował prawo w Akademii Krakowskiej. W 1589 roku towarzyszył Zygmunтови III Wazie w wyprawie do Szwecji w obronie praw tegoż władcy do korony Szwecji. W 1595 roku został biskupem chełmińskim, w 1600 roku warmińskim, w 1603 roku włocławskim, a w 1607 roku krakowskim.

- [32] v. 137–138: *Gal|cini* – Jan Gałczyński h. Sokala (zm. 1599), syn Macieja Gałczyńskiego i Anny Dobrzyńskiej, sekretarz królewski na dworze Stefana Batorego, kantor gnieźnieński od 1586 roku, archidiacon kaliski, kanonik krakowski od 1587 roku, a także referendarz koronny.
- [33] v. 138: *et Povodovi canam* – Hieronim Powodowski (1543–1613), utalentowany kaznodzieja i polemista religijny. Studiował w Padwie, Bolonii i Rzymie, gdzie uzyskał doktorat obojga praw i teologii. Sekretarz królewski, archidiacon kaliski, kanonik gnieźnieński, krakowski i poznański. W 1585 roku otrzymał godność archiprezbitera kościoła NMP w Krakowie. Autor takich dzieł, jak: *Conciones aliquot piae et eruditae de puro Dei verbo* (Poznań 1578), *Pochodnia Kościół Boży prawdziwy od ciemnych jaskiń kacyrskich nieomylnymi znakami rozeznanawająca* (Poznań 1584), *Wędzidło na sprośne błędy a bluźnierstwa nowych arianów* (Poznań 1582), *Recepta duszna i cielesna przeciw powietrzu morowemu* (Poznań 1589), *Christologia, sive sermones de Christo* (Kraków 1604).
- [34] v. 140: *adest Doria cum cithara* – por. Pind. *Olimp.* 1. 17–18: ἀλλὰ Δωρίαν ἀπὸ φόρμιγγα πασσάλου | λάμβαν’ („lecz zdejmij z kołka dorycką formingę”, przeł. A. Szastyńska-Siemion) oraz J. Kochanowski, *Epinicion*, Kraków 1583: „Doride cum cithara et cum | dulce sonantibus odis | obviam regi Bathorrhoeo | progrediamur, age, | Musa” („Do dzieła Muzo! | z dorycką lutnią | i słodko brzmiącymi pieśniami | wyjdźmy naprzeciw króla Batorego”).
- [35] v. 141: *Simonides poeta* – Szymon Szymonowic (*Simon Simonides*, 1558–1629), syn Szymona z Brzezin, rajcy lwowskiego, wybitny poeta polsko-łaciński, od 1586 roku związany z kanclerzem Janem Zamojskim, nobilitowany w 1590 roku (herb Kościeszka). Podczas studiów w Akademii Krakowskiej jego nauczycielem retoryki był Stanisław Sokołowski (por. przyp. 26), który ułatwił młodemu poecie nawiązanie kontaktów z Zamojskim. W czasie pobytu w Krakowie poznał Andrzeja Schoena (i prawdopodobnie się z nim zaprzyjaźnił), którego Sokołowski przyjął do swojego domu przy ul. Kanoniczej. W latach 90. XVI stulecia Szymonowic znany był głównie z dzieł naśladujących styl Pindara, takich jak: *Naenia funebris* (Kraków 1586) czy *Aelinopean* (Kraków 1589) i poematu *Divus Stanislaus*, który krążył przez wiele lat w licznych odpisach, zanim został wydany w Krakowie w 1604 roku, a także tragedii *Castus Ioseph* (Kraków 1587), dedykowanej swemu mistrzowi, Stanisławowi Sokołowskiemu.